

Onze vrouw in New York

Margit van der Steen

Rapportage en verantwoording
Nederlandse vrouwenvertegenwoordiging
58ste zitting van de Algemene Vergadering
Verenigde Naties 2003

Inhoudsopgave

- Deel I Onze vrouw in New York: een persoonlijke terugblik**
- Visionair denken
 - Verbeter de positie van vrouwen wereldwijd?
 - Over dit rapport
- Deel II Gender en leeftijdsvraagstukken wereldwijd op de agenda: het statement**
- Gender en leeftijd
 - Armoede
 - De macht van beelden en verhalen
 - Reacties en follow up
- Deel III Empowerment van vrouwen en gendermainstreaming: de rapportages**
- Geweld tegen vrouwen
 - Carolyn Hannan over gendermainstreaming
 - Honderd landen brengen verslag uit
 - Kun je vooruitgang meten? UNIFEM en de harde cijfers
 - Reproductieve rechten
 - De strijd tegen HIV/AIDS
 - Microkredieten en armoedebestrijding
 - Vrede en veiligheid
- Deel IV Hemelbestormers op het wereldstrijdtoneel: boekt de mensheid vooruitgang?**
- Millennium Development Goals
 - Hoe bereik je ontwikkeling?
 - Hebben ambitieuze doelstellingen zin?
- Deel V Overzicht en verantwoording werkzaamheden**
- Voorbereidingen
 - Twee statements
 - Werkzaamheden bij de AVVN
 - Gesprek met de minister
 - Op naar tien jaar na Beijing
 - Overzicht van gesprekken en vergaderingen
 - Publicaties over de Commission on the Status of Women en de AVVN
- Deel VI Bijlagen**
- Statement Gender and Age: A Challenge that Matters. Uitgesproken op 16 oktober 2003
 - Concept-statement Women's rights, gender equality and religion

DEEL I

Onze vrouw in New York: een persoonlijke terugblik

'Madam, you have the floor'. Nadat de voorzitter heeft gesproken, mag ik mij in zeven minuten tot de rest van de wereld richten in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN). Ik ben hier, toegevoegd als lid van de Nederlandse regeringsdelegatie. Een maand lang volg ik de AVVN. Heel speciaal is dat ik de vergadering zeven minuten mag toespreken. Een grote eer, waarmee ik mij in een unieke traditie weet. Al meer dan vijftig jaar wordt namelijk aan de Nederlandse regeringsdelegatie naar de AVVN een zogenaamde vrouwenvertegenwoordiger toegevoegd; een afgevaardigde die namens Nederlandse vrouwenorganisaties spreekt in de VN. Onder andere Marga Klompé en Hilda Verwey Jonkers gingen mij voor.

Visionair denken

Een maand lang bij de VN verblijven betekent voor én achter de schermen van het wereldstrijdtonel kunnen kijken, met deskundigen en politici uit de hele wereld overleggen en bovendien zélf de VN toespreken. Het blijkt ook een gelegenheid om in heel korte tijd inzicht en informatie te verzamelen over de positie van vrouwen wereldwijd. De vraag die mij intrigeert en waarop ik die maand probeer een antwoord te vinden, is: gaat de positie van vrouwen wereldwijd vooruit, is er sprake van achteruitgang, of stilstand? In al mijn overleggen en tijdens de vele bijeenkomsten die ik heb bijgewoond, heb ik steeds naar een antwoord op die grote vraag gezocht. Het was Nafis Sadik, special envoy voor Kofi Annan voor HIV/AIDS die mij op dit spoor zette met haar opmerking op vrouwendag 2003: "Het lijkt erop dat vrouwen sterker aan het worden zijn en dat de reproductieve rechten daarom aangevallen worden."

Is de vraag die ik wil beantwoorden niet heel erg groot? Zeker, maar binnen de VN wordt nu eenmaal groots gedacht. De VN heeft bijvoorbeeld millennium doelstellingen op papier gezet, om onder meer extreme armoede uit te bannen en kindersterfte terug te dringen. De vraag of de mensheid in het laatste decennium vooruitgang heeft geboekt, wordt aan de hand van concrete indicatoren en bijbehorende statistieken besproken. Ik vind het inspirerend dat men bij de VN zo groots durft te denken, vanuit een visie die de korte termijn en de kleine regio ver overschrijdt. Naast alle – terecht – kritiek die er op het functioneren van de VN te geven is, ben ik alleen maar meer overtuigd geraakt van het belang van het bestaan van een organisatie waar zo visionair gedacht kan worden en waar geprobeerd wordt die grootse idealen in concrete praktijken om te zetten. Of het nu gaat om mensenrechten, gezondheidsvraagstukken, vrede en veiligheidsbeleid of het bestrijden van armoede.

Als vertegenwoordiger van vrouwenorganisaties, maar ook als professional op het terrein van maatschappelijke vraagstukken rond leeftijd en gender, heb ik het als heel leerzaam en inspirerend ervaren om bij de VN achter de schermen te mogen kijken. Daarom heb ik veel aandacht besteed aan het schrijven over mijn ervaringen: via mijn webdagboek op het internet en ook via diverse tijdschriften. Op deze manier heeft een breed publiek kennis kunnen nemen van mijn belevenissen.

Deelname aan de AVVN is een effectieve manier om maatschappelijke organisaties te betrekken bij het werk van de VN. Juist omdat de Nederlandse regering ervoor kiest niet alleen een vrouwenvertegenwoordiger af te vaardigen, maar ook vertegenwoordigers van de jongeren, de Eerste en Tweede Kamer, werkgevers- en werknemersorganisaties, wordt een breed scala aan instellingen betrokken bij het werk van de VN. Ik vind dit een effectieve manier om betrokkenheid van diverse groepen burgers en instellingen bij de (wereld) politiek te bevorderen. Met eenvoudig middelen wordt mondiaal burgerschap gestimuleerd, een best practice dat meerdere landen over zouden kunnen nemen.

Verbeterd de positie van vrouwen wereldwijd?

Terug naar de grote vraag die ik mij stelde: gaat het beter met de positie van vrouwen wereldwijd, verslechtert die positie of is er sprake van stilstand? Tijdens de zitting van de derde commissie van de AVVN hebben gedurende twee en een halve dag meer dan honderd landen zich uitgesproken over de positie van vrouwen in hun land. Daarnaast hebben diverse gespecialiseerde instellingen binnen de VN rapporten gepresenteerd waarin deze vraag aan de orde komt. Tenslotte heb ik met een twintigtal deskundigen over deze vraag van gedachten kunnen wisselen.

De vraag of de positie van vrouwen in de afgelopen tien jaar verbeterd is, is niet met een eenvoudig ja of nee te beantwoorden en kan niet los worden gezien van economische, politieke en andere maatschappelijke ontwikkelingen. Sinds de jaren negentig is er sprake van achteruitgang in gezondheids- en inkomenssituatie in een aantal regio's. In 39 landen, voornamelijk in sub Sahara Afrika neemt armoede toe. In deze regio daalt de levensverwachting, onder meer vanwege de verwoestende werking van HIV/AIDS. Ook politieke ontwikkelingen zoals de abrupte transitie van communistische regimes in markteconomieën en de polarisatie van de wereldverhoudingen na 11 september leiden tot instabiliteit, conflicten en geweld. 'Jihad versus McWorld' trekt ook zijn sporen in de genderverhoudingen. Globalisering heeft positieve, maar ook negatieve effecten zoals een toename van mensenhandel. Tenslotte is er de opkomst van (religieus) fundamentalisme, een grote en directe bedreiging voor de rechten van vrouwen.

Wie kijkt naar de positie van vrouwen valt allereerst op dat er grote regionale verschillen zijn. In Zuid-Azië en vooral in sub-Sahara Afrika is de situatie slecht. Armoede en analfabetisme zijn groot, deelname van vrouwen aan politieke besluitvorming meestal zeer beperkt. Dit kan niet los worden gezien van de groei van HIV/AIDS, economische crises, conflicten en oorlogen in deze regio's. De rijkere regio's laten een veel sterkere positie van vrouwen zien. Deze gebieden hebben op hun beurt minder te lijden van economische crisis, HIV/AIDS en oorlog en conflict.

Is er wel iets gebeurd om de positie van vrouwen te verbeteren in de afgelopen tien jaar? Zeker, er worden allerlei initiatieven genomen door regeringen, vrouwenorganisaties, wetenschappers, bedrijven, vakbonden enz. enzovoorts. Voorbeelden zijn :

- * verbetering van de wetgeving zodat meer recht wordt gedaan aan gelijke behandeling van vrouwen en mannen. Marokko is hiervan een duidelijk voorbeeld
- * programma's voor bevolkingsplanning zijn uitgebreid en beter toegankelijk
- * quota en positieve actie, omstrede maar wél effectieve instrumenten om de vertegenwoordiging van vrouwen in parlementen te vergroten.
- * aanpakken van geweld door middel van programma's
- * verstrekken van microkredieten Deze vormen een effectief instrument in het versterken van economische zelfstandigheid van met name vrouwen, zowel in ontwikkelingslanden als ontwikkelde landen. Ook is interessant om te zien dat nieuwe thema's op de agenda worden gezet, zoals met name het genderperspectief op vrede en veiligheid. Hierdoor komt er oog voor onder meer verkrachting als oorlogsmisdaad en de noodzaak vrouwen te betrekken bij de wederopbouw na crisis.

Naast deze positieve initiatieven zijn er ook negatieve ontwikkelingen die direct raken aan empowerment van vrouwen. Voorbeelden zijn:

- * De grote omvang die geweld tegen vrouwen aanneemt en het gebrek aan inzet (van regeringen) om dit te bestrijden
- * Verminderde steun voor reproductieve en seksuele rechten van vrouwen
- * Het percentage vrouwelijke HIV/AIDS patiënten is van 41% tot 50% gestegen. De desastreuze gevolgen van HIV/AIDS raken steeds meer landen
- * Nieuwe technologieën zorgen ook voor nieuwe problemen, zoals bijvoorbeeld abortus op foetussen van het vrouwelijke geslacht.
- * Onvoldoende implementatie van eerder gemaakte afspraken. Er zijn prachtige teksten op papier gezet in onder meer Beijing. Maar de politieke wil ontbreekt vaak om papier in daden om te zetten. Binnen de VN bijvoorbeeld lijkt er sprake van een zekere stagnatie. De positie van vrouwen binnen de VN verbetert nauwelijks, veel deskundigen benadrukken dat er te weinig aandacht voor gender is en zijn er te weinig 'trekkers' om dit onderwerp hoog op

de agenda te houden. Organisaties als UNIFEM kunnen hier een belangrijke rol in spelen; steun voor deze organisatie is allesbehalve vanzelfsprekend

* Gendermainstreaming komt niet goed van de grond. Gendermainstreaming is op dit moment misschien wel de belangrijkste strategie om de positie van vrouwen te versterken. Er zijn niet voldoende know how, financiële en andere middelen, draagvlak en macht om gendermainstreaming te realiseren. Daardoor dreigt gender van de agenda te raken.

Als ik de positieve ontwikkelingen naast de negatieve plaats, kom ik tot de conclusie dat alle inspanningen onvoldoende lijken te zijn geweest om de positie van vrouwen te verbeteren in met name de armste en meest kwetsbare regio's. Er is niet genoeg gebeurd, waardoor de positie van vrouwen in ieder geval in de armste regio's misschien wel is verslechterd.

Daarom is - aan de vooravond van het herdenken van tien jaar na Beijing - nieuwe aandacht, politieke wil en inzet voor gendervraagstukken hoognodig. Immers, met een gebrek aan steun voor gendermainstreaming en het nakomen van eerder gemaakte afspraken, het sterker wordend conservatisme en (religieus) fundamentalisme, gepolariseerde politieke verhoudingen, HIV/AIDS, armoede, oorlog en conflicten zijn de ingrediënten voor verslechtering van de positie van vrouwen volop aanwezig. Dat is niet alleen voor vrouwen, maar ook voor de ontwikkeling van samenlevingen desastreus.

Over dit rapport

In deze inleiding heb ik – als ware het een nabeschouwing – op persoonlijke wijze en in vogelvlucht mijn indrukken, ervaringen en resultaten vastgelegd. Ook heb ik een conclusie op mijn grote vraag proberen te geven. In het tweede deel sta ik stil bij de tekst van mijn statement en de reactie hierop. In het derde deel volgen meer in detail een aantal verslagen van de vele gesprekken en bijeenkomsten die ik heb bijgewoond. Deze zijn naar thema gerangschikt. In het vierde deel sta ik stil bij een van de meest prominente doelstellingen van de VN: de millennium doelstellingen. Tenslotte volgt een korte verantwoording van de werkzaamheden, alsmede de teksten van de statements die ik heb voorbereid.

Op deze plaats wil ik graag enkele personen en instellingen bedanken die mij in staat heeft gesteld het vrouwenvertegenwoordigerschap te vervullen. De Nederlandse Vrouwen Raad, in het bijzonder de begeleidingscommissie en mijn voorgangster Jikky Dincelek-Lettinga. Jeroen de Wildt en Carien Evenhuis plaatsten mijn notities stipt op www.emancipatie.nl en bedachten de titel 'Onze vrouw in New York.' Ik ben een groot aantal deskundigen schatplichtig die diverse versies van mijn statement van commentaar hebben voorzien. Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft onder meer de reis financieel mogelijk gemaakt. Goede herinneringen bewaar ik aan de steun van de Nederlandse missie, met name aan het werken met Koen Davidse en Heleen Bakker. Last but not least bedank ik mijn familie die mij in staat stelde zes weken in New York te verblijven. Ik wens mijn opvolgster, Ine van Hoorn, alle succes toe!

Deel II

Gender en leeftijdsvraagstukken wereldwijd op de agenda

Zeven minuten krijg ik de tijd om regeringen van bijna alle landen ter wereld toe te spreken. Maar wat kun je in zeven minuten zeggen? Ik besluit mijn statement te concentreren op een onderwerp: gender en leeftijdsvraagstukken.

Immers, nadat we ons eerst op de positie van vrouwen en later op 'gender' hebben gericht, is nu intersectionaliteit en diversiteit en vogue. De verbinding van gender met bijvoorbeeld sociale klasse, etniciteit en seksuele oriëntatie staat hierin centraal. Aandacht voor de verwevenheid van gender en leeftijd staat echter nog in de kinderschoenen. Daarom besluit ik de zeven minuten juist aan dit thema te wijden.

Een gelukkige keuze, want ik krijg veel bijval voor mijn toespraak. 'Het is goed om dit thema juist nu op de agenda te zetten', zeggen zowel vertegenwoordigers van diverse regeringen als instellingen die met gendervraagstukken en organisaties die met vergrijzing bezig zijn. Bijzonder blij ben ik met de hartverwarmende reacties van organisaties van oudere vrouwen. Hieronder volgt een verkorte en bewerkte versie van mijn toespraak. De oorspronkelijke tekst is in de bijlagen opgenomen.

Gender en leeftijd

Leeftijd kan in diverse fasen van een leven een rol spelen: niet alleen in de kindertijd en tijdens de ouderdom, maar ook in de daartussen liggende fasen. Leeftijdsgrenzen op de arbeidsmarkt treft vrouwen in Nederland die willen herintreden extra hard nadat ze 40 jaar zijn geworden bijvoorbeeld. Maar ook in de media spelen leeftijds grenzen een rol: na de leeftijd van 35 lijken vrouwen van onze beeldschermen te verdwijnen.

Leeftijd doet ertoe. Niet alleen in individuele levens, maar ook in de samenstelling van de wereldbevolking. Nooit eerder leefden mensen zo lang en nooit eerder waren er zoveel ouderen. Binnen deze groep vormen vrouwen een grote meerderheid: er zijn bijna twee keer zoveel vrouwen van 80 jaar en ouder dan mannen.

Armoede

Armoede is een van de grootste bedreigingen voor oudere vrouwen, met name voor weduwes. Armoede beïnvloedt gezondheid, leefomgeving en deelname aan maatschappelijke activiteiten. Om armoede uit te bannen moet niet alleen voor de huidige groep arme vrouwen actie worden ondernomen, ook moet toekomstige armoede worden voorkomen. Dit vereist aanhoudende aandacht voor maatregelen zodat vrouwen voor zichzelf kunnen zorgen in verschillende fasen van hun leven. Obstakels, geworteld in cultuur, religie, traditie en wetgeving die vrouwen belemmeren zich te bekwamen voor en te ontwikkelen op de arbeidsmarkt, moeten worden weggenomen. Aanknopingspunten voor het nemen van concrete maatregelen bieden eerdere afspraken en actieplannen van de Verenigde Naties. Het komt er nu vooral op aan de politieke wil te tonen deze afspraken daadwerkelijk uit te voeren.

Een stevigere positie op de formele arbeidsmarkt voorkomt dat vrouwen voor hun levensonderhoud uitsluitend en alleen afhankelijk zijn van hun eigen familie. Omdat familiestructuren in verschillende delen van de wereld veranderen, is hier veel aandacht voor nodig.

De macht van beelden en verhalen

Verhalen en beelden vormen ons denken, onze wereld en de toekomst. Daarom is het belangrijk stil te staan bij de beelden en verhalen van oudere vrouwen. Deze groep wordt te vaak als tweederangs burger neergezet. Wie naar de televisie kijkt of een krant openslaat, merkt dat oudere vrouwen meestal letterlijk onzichtbaar zijn. Eigenlijk is er niet eens sprake van negatieve beeldvorming, maar gaat het over het uitwissen uit de collectieve verbeelding.

In het zeldzame geval dat oudere vrouwen in beeld verschijnen, is dat meestal als slachtoffer van rampen of als grootmoeder.

Dit is niet bevorderlijk voor het ontwikkelen van een positief zelfbeeld, laat staan een aantrekkelijk voorbeeld voor jonge vrouwen! De macht van beelden en verhalen mag niet onderschat worden, juist omdat beeldcultuur steeds belangrijker wordt. Daarom zijn meer beelden en verhalen nodig die recht doen aan de diversiteit van oudere vrouwen. Regeringen kunnen bijvoorbeeld de kwaliteit van statistieken verbeteren door cijfers niet alleen naar gender en etniciteit, maar ook naar leeftijd uit te splitsen. De bijdrage die oudere vrouwen aan de samenleving leveren in de vorm van bijvoorbeeld onbetaald werk en zorg, wordt zo zichtbaar. Om Kofi Annan te parafaseren: 'Older women represent an powerful but untapped resource for society'. Zolang deze bijdrage niet zichtbaar wordt gemaakt, kan hij ook niet op waarde worden geschat.

Reacties

De toespraak over leeftijdsvraagstukken wordt goed ontvangen. Er is veel waardering voor zowel de inhoud als de keuze van het thema. Carolyn Hannan (directeur UN Division for the Advancement of Women) nodigt mij uit om in 2005 een side event te organiseren over ageing, de millennium doelstellingen en de positie van vrouwen, een uitnodiging waar ik graag op in zal gaan. Niet alleen complimenteren regeringen Nederland, ook zijn er positieve reacties van Angela King (adviseur van Kofi Annan), Carolyn Hannan, vertegenwoordigers van UNAIDS, UN focal point on Ageing, UNFPA (United Nations Population Fund), afgevaardigden van de grootste ouderenbond ter wereld (American Association of Retired Persons), de Gray Panthers, de International Council of Women en de UN International Federation on Ageing. De tekst van het statement wordt op diverse websites van ouderenorganisaties geplaatst, waaronder de website van de OWN Europe, de Europese organisatie van oudere vrouwen. Tenslotte besteden de persberichten die de VN doet uitgaan, aandacht aan de toespraak.

Citaten uit de VN persverklaringen (16 oktober) over mijn statement:

'Insistant sur le fait que l'autonomie des femmes doit être assurée à tous les stades de la vie, la représentante des Pays-Bas a appelé à prendre en compte la situation spécifique des femmes âgées qui

rencontrent, selon elle, des difficultés à trouver un emploi, indiquant que les pays membres de l'Union européenne s'attachaient à mettre en œuvre une législation pour combattre ce type de discrimination.'

Mme MARGIT VAN DER STEEN (Pays Bas) a attiré l'attention des délégations sur la situation particulière des femmes âgées. Elle a souligné les discriminations liées à l'âge auxquelles font face les femmes, notamment sur le marché de l'emploi. Elle a fait observer que passé 40 ans, ces femmes rencontraient beaucoup de difficultés pour retrouver un emploi après avoir éduqué leurs enfants. Elle a indiqué que les pays membres de l'Union européenne étaient en train de mettre en œuvre une législation pour combattre ces discriminations. Elle a souligné que les femmes étaient majoritaires dans la population âgée et a insisté sur la menace que représente pour elles la pauvreté en raison de son impact sur leur santé, sur leur conditions de vie et leur participation à la vie de la communauté. A cet égard, elle a souligné l'importance de déployer des efforts pour permettre aux femmes d'être autonomes tout au long de leur vie. Elle a précisé qu'à cet effet il convenait de s'attaquer aux obstacles qui trouvent leurs origines dans la culture, dans la religion, les traditions ou la législation. Elle a insisté sur la nécessité de mettre en œuvre les engagements pris à Beijing, Madrid et New York dans ce domaine.'

'MARGIT VAN DER STEEN (Netherlands) appealed for greater focus on the interrelatedness between gender and age. Gender and age could act as discriminating criteria, and could hamper the professional advancement of women, she said. Government and businesses should take a stand against age discrimination, which affected women most severely. Women made up the majority of elderly people, and governments should do more to support the work of organizations for older women, bearing in mind that poverty was one of the biggest threats confronting older women.

It was also important to note that media outlets, including newspapers and televisions, did not include images of older women or presented them as second-class citizens, she said. Older women must be portrayed more positively and governments could start by screening their own documents.'

Deel III

Empowerment van vrouwen en gendermainstreaming: de verslagen

Geweld tegen vrouwen

'Ik begrijp het concept van verkrachting binnen het huwelijk niet', zegt een afgevaardigde in de discussie achter gesloten deuren tussen regeringsvertegenwoordigers. 'Nee', voegt een ander eraan toe. 'Het is toch ook niet mogelijk om politieagenten te laten controleren wat in bedden gebeurt?' Even later staat de mogelijkheid om gewelddadige echtgenoten uit huis te laten verwijderen op de agenda. Een andere regeringsvertegenwoordiger benadrukt het belang om via de weg van verzoening tot elkaar te komen. Bovendien: als iemand een keer in de fout is gegaan dan ga je toch niet meteen zulke rigoureuze stappen nemen? West-Europese afgevaardigden dienen hem fel van repliek. Ze wijzen erop dat we hier te maken hebben met 'criminal offenses' en dat we dus niet moeten wachten tot een man zijn vrouw de tweede keer in elkaar slaat.

Confronterende discussies achter gesloten deuren

Als ik net ben aangekomen in New York val ik meteen midden in het wereldstrijdtoneel. Als toegevoegd lid aan de regeringsdelegatie geniet ik het voorrecht de informele discussies achter gesloten deuren te mogen bijwonen. Dat betekent dat ik ooggetuige ben van het verzet van met name Islamitische landen om geweld tegen vrouwen te bestrijden. Het is confronterend te zien hoe deze regeringsvertegenwoordigers zich verzetten om dit geweld serieus aan te pakken.

In de allereerste, informele, bijeenkomst die ik bijwoon bij de Verenigde Naties wordt

heftig gediscussieerd over de tekst van een verklaring in wording (precieser geformuleerd in VN jargon concept- resolutie). Deze resolutie beoogt diverse vormen van geweld tegen vrouwen uit te bannen en wil dat regeringen zich inzetten dit geweld te bestrijden. Het gaat bijvoorbeeld over genitale verminking, huiselijk geweld, eerwraak, uithuwelijking en geweld tegen weduwen.

Het is Nederland dat de moed heeft getoond geweld tegen vrouwen opnieuw aan te kaarten binnen de VN. Nadat in maart 2003 regeringen niet tot overeenstemming konden komen over een verklaring om geweld tegen vrouwen te bestrijden, heeft Nederland het initiatief genomen dit thema opnieuw op de agenda te zetten. In maart vormde een van de belangrijkste obstakels het uitbannen van geweld dat plaatsvindt in de naam van traditie of religie. Iran, Sudan en Egypte verhinderden toen het aannemen van deze tekst. (zie voor een overzicht van de gebeurtenissen in maart mijn verslag 'The more empowered women, the less violence against women. Verslag van de 47ste zitting van de VN Commission on the Status of Women.)

Nederland is dan ook verantwoordelijk voor de behandeling van deze resolutie, een proces dat weken zal duren en waarin ieder woord op een goudschaal wordt gelegd. Of Nederland erin zal slagen om de behandeling tot een goed einde te brengen?

Onwil om geweld daadwerkelijk te bestrijden?

Tijdens de weken dat ik in New York ben, wordt intensief onderhandeld over de resolutie over geweld tegen vrouwen. Op sommige momenten vindt dagelijks overleg plaats tussen een groot aantal regeringen. Nadat ik al weer thuis ben krijg ik bericht uit New York: ondanks de enorme inzet van bekwame Nederlandse diplomaten is het niet gelukt de handen op elkaar te krijgen voor een resolutie waarin afgesproken wordt dat regeringen zich inzetten diverse vormen van geweld uit te bannen. Wél is er een resolutie waarin huiselijk geweld wordt aangepakt én verder onderzoek wordt aanbevolen. Waar het in 1995 in Beijing mogelijk was wereldwijd afspraken te maken over het bestrijden van geweld tegen vrouwen, is er (na 11 september?) niet genoeg draagvlak meer om deze afspraken gedetailleerd in te vullen. Er zijn deskundigen die zeggen dat geweld nu veel meer aandacht krijgt en dat

het mislukken van de resolutie niet te zwaar getild moet worden (zie de interviews bij reproductieve rechten). In vind het daarentegen verontrustend dat een groot aantal landen niet meer bereid is diverse vormen van geweld tegen vrouwen te bestrijden.

Carolyn Hannan over gendermainstreaming¹

Ze is de directeur van de Division for the Advancement of Women: Carolyn Hannan.² Uit hoofde van deze functie heeft zij een breed overzicht over wat er speelt rond gendervraagstukken. In New York ben ik in de gelegenheid haar te interviewen

Vooruitgang, stilstand én risico op backlash

'Er is niet één antwoord te geven op de vraag of de positie van vrouwen vooruitgaat', zo stelt Carolyn Hannan. 'We gaan vooruit als we kijken naar vrede en veiligheidsvraagstukken. Er is meer commitment om hier vanuit een genderperspectief naar te kijken. Maar er is een serieus risico voor een backlash op het gebied van mensenrechten, geweld tegen vrouwen, reproductieve en seksuele rechten. Dat heeft niet alleen te maken met de houding ten opzichte van vrouwen, maar ook met die ten aanzien van mensenrechten. Tenslotte is er vrijwel stilstand waar het gaat over de politieke deelname.'

Gendermainstreaming

¹ De definitie van gendermainstreaming is : het (re)organiseren, verbeteren, ontwikkelen en evalueren van beleidsprocessen op zo'n manier dat het perspectief van gendergelijkheid wordt geïntegreerd in al het beleid, door de actoren die normaal dat beleid maken. Vrij vertaald betekent het: rekening houden met relevante verschillen tussen mannen en vrouwen zodat een effectiviteit en kwaliteitsverbetering van het beleid tot stand komt.

² Voor het werk van de DAW, zie de uitstekende website www.un.org.womenwatch/daw/

Carolyn Hannan benadrukt de rol van gendermainstreaming: 'Er is eigenlijk geen alternatief. Maar het gaat niet zo goed als het zou moeten. Vaak weet men niet hoe gendermainstreaming te implementeren. Het is verbazingwekkend. Managers houden van uitdagingen en kunnen de meest moeilijke dingen leren, waarom lukt dat niet bij gendermainstreaming? Het is daarom belangrijk dat meer landen druk uitoefenen om gendermainstreaming op de agenda te krijgen.'

Een mooi voorbeeld van gendermainstreaming vindt ze de aandacht voor oudere vrouwen.³ Maar op heel veel andere terreinen behoeft gendermainstreaming verbetering en versterking. Gendergelijkheid is een kernzorg voor ontwikkeling, of het nu gaat over mensenrechten, economische groei, vrede en veiligheid, armoedebestrijding of HIV/AIDS. Wanneer genderongelijkheid groeit verhindert dat ook het bereiken van andere ontwikkelingsdoelen.

Honderd landen brengen verslag uit (met dank aan Heleen Bakker)

Afghanistan 2003. Het meisje is acht jaar en ze wordt verkocht. Ze wordt de derde vrouw van een veertigjarige man. Het kind is het enige dat haar desperate ouders nog kunnen verkopen. Een ontwikkelingswerkster noteert haar wanhoop, de onwetendheid van haar vader, het verbod van haar moeder om buitenshuis geld te verdienen. In de 58ste zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York wordt het voorbeeld aangehaald, opdat wij niet vergeten waar we mee bezig zijn. Een afgevaardigde van de Afghaanse regering zit ook in de zaal. Hij reageert. 'Het meisje kan nooit acht jaar oud zijn geweest, ze moet zeker 15 jaar zijn geweest'. Over het verkopen van een kind geen woord.

³ Zie: Follow-up to the International Year of Older Persons: Second World Assembly on Ageing (A/58/160)

Twee en een halve dag spreken over de positie van vrouwen

Hoe staat het met de vooruitgang van vrouwen wereldwijd? Twee en een halve dag lang staat deze vraag centraal in de beraadslagingen van de Derde Commissie van de 58e AVVN.⁴ Van 15 t/m 17 oktober jl. spreekt de commissie over de agendapunten 'Advancement of women' (item 110) en de 'Implementation of the outcome of the Fourth World Conference on Women and the twenty-third special session of the General Assembly entitled "Women 2000: gender equality, development and peace for the twenty-first century.'" (item 111). Ten behoeve van dit agendapunt worden diverse rapporten gepresenteerd.⁵ In de zitting spreken Angela King (speciaal adviseur Kofi Annan), Carolyn Hannan (Directeur Division for the Advancement of Women) Noeleen Heyzer (Executive director UNIFEM) en Feride Acar (Voorzitter CEDAW comité). Daarnaast rapporteren circa honderd regeringen over de situatie van vrouwen in hun land. Tijdens de behandeling van agendapunt 110 en 111 heb ik ook mijn statement over gender en leeftijds-vraagstukken uitgesproken (zie hiervoor deel II). Daarnaast brengen enkele VN instellingen verslag uit, waaronder ILO (International Labour Organisation), IOM (International Organisation for Migration), UN-Habitat en de Wereldbank.

⁴ Voor alle documenten die betrekking hebben op de 58ste zitting van de General Assembly, zie:

www.un.org/ga/58

⁵ Report of the Secretary-General on traditional customary practices affecting the health of women and girls (A/58/169). Report of the Secretary-General on violence against women migrant workers (A/58/161). Reports of the Secretary-General on the improvement of the situation of women in rural areas (A/58/167 en A/58/167/add.1). Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women (A/58/38/parts I and II) (suppl. No. 38). Report of the Secretary-General on the Status of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (A/58/341). Follow-Up and progress in the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action and the outcome of the twenty-third special session (A/58/166).

Angela King over tien jaar na Beijing

Angela King begint haar toespraak met stil te staan bij de lastige situatie waarin de VN verkeert: 'The UN has come to a fork in the road – with one path leading towards true revitalization and effectiveness, the other towards disappointment and despair.' Om deze situatie te doorbreken, moet met een gezamenlijk framework worden gewerkt, zoals de Millennium Declaration. Dit framework moet ook worden ingezet bij het bespreken van de positie van vrouwen.

In 2005 staan we stil bij 'Tien jaar na Beijing'. Dit gebeurt bij de VN op drie niveaus: in de Commission on the Status of Women, in de ECOSOC en in de AVVN. Ter voorbereiding van de tienjarige review van Beijing tijdens de 50e Commissie on the Status of Women heeft het secretariaat een questionnaire verspreid onder lidstaten waarin hen gevraagd wordt te rapporteren over vooruitgang en obstakels.

Als belangrijkste aandachtsgebieden voor de review noemt Angela King globalisering, mensenrechten, geweld tegen vrouwen en vrouwenhandel, deelname aan besluitvorming, vrede en veiligheid en HIV/AIDS. De belangrijkste strategie blijft gendermainstreaming.

Migrantenarbeidsters

Carolyn Hannan introduceert de rapporten die gemaakt zijn ter voorbereiding van deze zitting. Hier sta ik stil bij de documenten over geweld tegen migrantenarbeidsters en rurale vrouwen.

Het rapport over migrantenarbeidsters concludeert dat geweld tegen migrantenarbeidsters een onderwerp van zorg blijft, ondanks het feit dat er belangrijke maatregelen genomen zijn. Voorbeelden zijn wetgeving, rehabilitatie en reïntegratieprogramma's voor slachtoffers. Voor de toekomst moeten meer data worden verzameld en de link tussen migratie en mensenhandel moet verder worden onderzocht. Ook moet de toegang tot legale bescherming moet verbeteren zodat vrouwen minder kwetsbaar zijn voor uitbuiting en mensenhandel. Tenslotte wordt opgeroepen tot ratificatie van internationale verdragen die betrekking hebben op migratiezaken.

Rurale vrouwen

Er moet meer aandacht komen voor de centrale rol die rurale vrouwen spelen in plattelandontwikkeling, is een van de belangrijkste aanbevelingen van het rapport over deze groep. Globalisering, met name liberalisering van de handel en privatisering heeft impact op het leven van vrouwen in rurale gebieden. Sommigen profiteren daarvan, anderen daarentegen merken negatieve effecten op de voedselveiligheid en de toegang tot bronnen en diensten.

Het VN-Vrouwenverdrag

Feride Acar is voorzitter van het CEDAW comité, het verdrag dat in de wandelgangen het VN-Vrouwenverdrag wordt genoemd. Zij spreekt over de stand van zaken rondom dit verdrag. Er zijn nu 174 verdragspartijen, 56 ratificaties van het Protocol, hetgeen ze bemoedigende statistieken noemt. Ze wijst erop dat de rapportage weliswaar 'burdensome' kan zijn, maar dat het een 'primary responsibility' is die voortvloeit uit de ratificatie van het Verdrag. Het verbeteren van de werkmethoden blijft ook een terugkerend onderwerp op de agenda.

'More jobs had often not meant better jobs'

John Langmore van de International Labour Organisation stelt dat weliswaar meer en meer vrouwen betaald gaan werken, maar 'more jobs had often not meant better jobs'. Wereldwijd verdienen vrouwen 20 tot 30% minder dan mannen voor hetzelfde werk. Vanwege de groei van de informele economie treffen we vrouwen vaker aan in de onzekere en tijdelijke banen. Vanwege hun gemarginaliseerde status op de arbeidsmarkt staan ze vaker bloot aan geweld en discriminatie. Nog steeds hebben vrouwen minder toegang tot investeringen in vaardigheden, kennis en levenslang leren dan mannen. In een wereld die in toenemende mate gedomineerd wordt door informatie- en communicatietechnologie leiden genderongelijkheden tot nieuwe vormen van sociale uitsluiting.

Onvoldoende implementatie

Wie twee en een halve dag in de gelegenheid wordt gesteld de rapportages van landen, organisaties en deskundigen uit

de hele wereld bij te wonen, krijgt in korte tijd een schat aan informatie bij elkaar. Bijzonder informatief zijn de inhoudelijke rapportages van UNIFEM (zie ook A/58/168), de Division for the Advancement of Women en CEDAW (het VN-vrouwenverdrag). Verder passeert een scala aan visies over de veranderingen in de positie van vrouwen wereldwijd de revue. Het is fascinerend om vanuit zoveel verschillende invalshoeken te horen spreken over de positie van vrouwen, terwijl er tegelijkertijd een ijkpunt is: afspraken zoals die zijn neergelegd in CEDAW, Beijing, Beijing & 5 en de Millennium ontwikkelingsdoelen. Er wordt wereldwijd vanuit heel verschillende denkfases gedacht en toch verhoudt men zich allemaal op de een of andere manier tot VN afspraken.

Maar de implementatie van de gemaakte afspraken is onvoldoende. In de woorden van de Turkse afgevaardigde: 'It is evident that convening international conferences, adopting conventions, protocols, declarations, resolutions or even enacting legislation alone is not enough for the advancement of women. The challenge lies in ensuring their implementation, which largely depends on the political will of the member states.'

Honderd landen rapporteren

Er is een spanningsveld tussen de algemene rapportages van met name UNIFEM, DAW en CEDAW en de statements van regeringsafgevaardigden. Deze laatstgenoemden staan bijna allemaal stil bij positieve ontwikkelingen in hun eigen landen, met name op wetgevend terrein. Zeker, er zijn landen die in alle eerlijkheid vertellen dat dingen niet helemaal gaan zoals het zou moeten. Ethiopië bijvoorbeeld meldt trots dat genitale verminking van vrouwen van ongeveer 98% naar 80% is gedaald, maar dat er nog veel moet gebeuren om dat percentage verder omlaag te krijgen. Maar over de hele linie krijg je de indruk dat er het nodige gebeurt om de positie van vrouwen te verbeteren. Dit staat in – soms scherp - contrast met rapportages die veel punten van zorg noemen zoals bijvoorbeeld armoede, geweld en HIV/AIDS.

De kwaliteit van de statements van de afzonderlijke landen is wisselend. Er zijn prima verhalen bij die iets toevoegen, die nieuw zijn. Singapore bijvoorbeeld heeft een goed statement over geweld, uitgesproken door een jurist. Marokko spreekt uitgebreid over de nieuwe wetgeving. In Marokko is het

familie recht gewijzigd en doet meer recht aan het principe van gelijkheid tussen vrouw en man. Juridisch althans is de vrouw niet meer verplicht haar man te gehoorzamen en polygamie wordt vrijwel onmogelijk gemaakt. Noorwegen komt met een verrassend punt: met de vertegenwoordiging van vrouwen in parlementen gaat het goed, nu wil Noorwegen de private sector aanpakken. Maar sommige landen spreken statements uit die ik vrij mager vind en waar bijvoorbeeld te veel aandacht is voor kleine details (in ons land is een workshop over thema x geweest). Ongemakkelijker – to say the least – is het te luisteren naar toespraken waarbij de waarheid enig geweld wordt aangedaan. Wat te denken van de regeringsafgevaardigde uit Soedan? Zij stelt dat men hier bezig is met gender mainstreaming volgens Beijing terwijl bekend is dat in dit land vrijwel geen meisje de wrede praktijk van genitale verminking kan ontlopen. En wat moeten we met een 'niets aan de hand' statement uit Birma (Myanmar)? Tijdens eerdere VN vergadering (CSW maart 2003) zag ik zorgvuldige gedocumenteerde overzichten van het veelvuldige gebruik van (seksuele) geweld die dit regime uitoefent. Niets aan de hand in Birma?

Specifieke thema's

De volgende thema's krijgen veel aandacht in de presentaties:

- * Bestrijden van geweld, inclusief mensenhandel en inclusief traditionele praktijken die de gezondheid van meisjes en vrouwen beïnvloeden.
- * Economische zekerheid en economische rechten
- * Politieke participatie en deelname aan besluitvorming, waaronder ook deelname aan vredesprocessen
- * HIV/AIDS
- * Mensenrechten
- * Regelgeving op nationaal en internationaal niveau: mainstreaming, implementatie, en (problemen met het) naleven van VN afspraken, zoals bijvoorbeeld CEDAW rapportages.
- * Effecten van globalisering en armoede (met name voor migrantenvrouwen).
- * De toekomst van het onderzoeksinstituut INSTRAW⁶

⁶ Zie ook A/58/417

Opvallend vind ik dat er relatief weinig aandacht is voor 'care' en de onbetaalde arbeid.

Kun je vooruitgang meten? UNIFEM en de harde cijfers

Kun je vooruitgang meten? Door de VN zijn 48 concrete indicatoren vastgesteld aan de hand waarvan een eventuele vooruitgang is vast te stellen. Dit is gebeurd in de zogenaamde Millennium Verklaring (zie ook deel IV): acht ambitieuze doelstellingen met 18 subdoelstellingen en 48 indicatoren die in 2000 zijn geformuleerd. De derde doelstelling luidt 'Promote gender equality and empower women'. Maar ook de andere doelstellingen hebben genderdimensies, bijvoorbeeld de tweede doelstelling die spreekt over 'achieve universal primary education'. Door het bereiken van deze doelstellingen moet onder meer extreme armoede in 2015 uitgebannen zijn en meer gelijkheid tussen vrouwen en mannen bereikt zijn.

In New York presenteert UNIFEM⁷ het overzicht 'Progress of the world's women 2002⁸'. In dit overzicht wordt gekeken hoe het staat met het bereiken van de doelen van de Millennium Verklaring.

Indicatoren voor vooruitgang⁹

Alle millenniumdoelstellingen kennen genderdimensies, hier beperk ik me tot de derde doelstelling. Of deze doelstelling

⁷ UNIFEM is het VN vrouwenfonds dat belangrijk werk verricht op drie terreinen: het versterken van de economische veiligheid en rechten van vrouwen, het ondersteunen van leiderschap van vrouwen in bestuur en vredesopbouw én het bevorderen van de rechten van vrouwen, inclusief het beëindigen van op gender gebaseerd geweld en het gevecht tegen de verspreiding van HIV/AIDS.

Zie ook www.unifem.org

⁸ Progress of the world's women 2002. Gender Equality and the Millennium Development Goals. UNIFEM Biannual Report, New York 2003.

⁹ Zie voor een uitgebreid overzicht het Progress of the world's women. New York: Unifem 2003.

gehaald wordt, hangt af van de volgende indicatoren:

- (a) deelname aan onderwijs
- (b) alfabetisme van 15-24 jarigen
- (c) aandeel vrouwen in betaalde arbeid (exclusief landbouw)
- (d) aandeel vrouwen in de nationale parlementen.

‘Countries in which there is a strong cultural preference for sons also tend towards the lowest levels of gender equality’

In de afgelopen tien jaar is op sommige punten vooruitgang geboekt door een (groot) aantal landen, op andere punten is door een aantal landen sprake van achteruitgang. Vooral zorglijk zijn de grote regionale verschillen: de beste situaties komen voor in de rijke regio's. Slechts zeven ontwikkelde landen – Zweden, Denemarken, Noorwegen, IJsland, Nederland en Duitsland hebben een hoog niveau van gendergelijkheid en empowerment van vrouwen bereikt op alle geselecteerde indicatoren. De meeste genderongelijkheid komt voor in de armste regio's: Zuid-Azië maar met name Sub-Sahara. De ontwikkelingslanden met de hoogste niveau's van gendergelijkheid en empowerment van vrouwen zijn Argentinië, Costa Rica en Zuid-Afrika.

Ook wordt geconcludeerd worden dat landen met een sterke culturele voorkeur voor zonen neigen naar de minste gendergelijkheid.

In veel landen met weinig gendergelijkheid is de vooruitgang erg langzaam. Zo zullen bijvoorbeeld Niger en Bangladesh respectievelijk 45 en 40 jaar nodig hebben om te zorgen dat 95% van de meisjes alfabeet is, als wordt doorgedaan in het huidige tempo.

Quota en positieve actie effectief

De grootste vooruitgang (gerelateerd aan de Millennium doelstellingen) is geboekt op het gebied van de deelname aan parlementaire besluitvorming. Positieve actie en quota zijn een succesvol instrument gebleken om het aandeel vrouwen in de parlementaire besluitvorming te laten toenemen. Er blijkt geen automatische koppeling tussen de rijkdom van een land en het aandeel vrouwen in het parlement te zijn. In sommige rijke landen is het aandeel vrouwelijke parlementariërs lager dan in ontwikkelde

landen. De VS telt 12 % vrouwelijke parlementariërs, er zijn 38 ontwikkelingslanden die het beter doen.

Er is wel een relatie tussen de rijkdom van een land en lage onderwijsparticipatie van vrouwen, hoog analfabetisme van vrouwen en lage deelname aan beroepsarbeid buiten de landbouw van vrouwen.

Daar waar speciale maatregelen zijn genomen om ervoor te zorgen dat vrouwen gekozen worden, is het succes het grootste. In Mozambique bijvoorbeeld is nu 30% van de parlementariërs vrouw.

Ondanks deze positieve berichten over politieke participatie is enige terughoudendheid op zijn plaats. Gemiddeld genomen bestaan parlementen slechts voor 14% uit vrouwen. In 11 landen is het in Beijing gestelde doel van 30% vrouwelijke parlementariërs bereikt: in Zweden, Denemarken, Duitsland, Finland, Noorwegen, IJsland, Zuid-Afrika, Costa Rica, Argentinië en Mozambique. In al deze landen waren quota's of vergelijkbare maatregelen van kracht. Maar over de hele linie kan gesproken worden van vooruitgang richting de 30%. In 22 landen ging het aandeel vrouwen in parlementen omlaag. De scherpe daling van vrouwen in de parlementaire besluitvorming in Oost-Europese landen in transitie is nu voor drie landen aan het keren: Polen, Macedonië en Bulgarije.

Onderwijs, analfabetisme en werkloosheid

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillen in de gender gaps 1990-2000 op het gebied van geletterdheid, werkloosheid en onderwijs.

Tabel: veranderingen in de gender-gap 1990-2000

	Analfabetisme 15-24 jaar	Werkloosheid	Deelname Basis-onderwijs
Aantal landen dat onderzocht is	87	133	163
Verslechtering van de situatie	13.5%	30.3%	20.7%
Verbetering van de situatie	38.3%	43.8%	32.9%

Bron: *Progress of the world's women 2002, p.58. New York: UNIFEM 2003.*

Reproductieve rechten

Reproductieve en seksuele rechten van vrouwen zijn een brandbaar onderwerp. Sterker wordende (religieuze) fundamentalisten proberen op allerlei manieren reproductieve en seksuele rechten te ondergraven. Carolyn Hannan, directeur van de Division for the Advancement of Women, stelt dat er een serieus risico bestaat op een backlash waar het gaat om seksuele en reproductieve rechten van vrouwen. Tegenover de visie van Carolyn Hannan staat die van de specialisten van het UN bevolkingsfonds: Marie Simonen (directeur van de Technical Support Division van het UNFPA) en Talat Jafri (genderspecialist van de Technical Support Division van het UNFPA). Op 3 november krijg ik de kans hun mijn vraag voor te leggen: gaat het beter met de positie van vrouwen wereldwijd?

Positieve geluiden

Marie Simonen: 'Ik ben tamelijk positief over de veranderingen die in de afgelopen tien jaar op het gebied van reproductieve rechten en reproductieve gezondheid hebben plaatsgevonden. De toegang tot faciliteiten is verbeterd én er zijn meer voorzieningen. Wel is er sprake van een duidelijke variatie per regio.' Talat Jafri ondersteunt dit betoog. 'Er zijn nog veel obstakels, maar de trend is positief. Vrouwen genieten meer onderwijs, en dat heeft altijd een relatie met reproductieve gezondheid. In een aantal landen is de wetgeving verbeterd, met name de wetgeving rond geweld. Ook geweld heeft altijd raakvlakken met reproductieve gezondheid. Er wordt nu ook meer gesproken over geweld. Er zijn bijeenkomsten met parlementariërs en de betrokkenheid is groter. Hoe moeilijk het ook blijft om geweld tegen vrouwen te bestrijden, feit is dat geweld nu beter bespreekbaar is. In 1979 kon geweld niet worden opgenomen in het VN-vrouwenverdrag, in 1992 kon dat wel.'

Kanttekeningen

Hoewel Marie Simonen en Talat Jafri in zijn algemeenheid positief zijn over de ontwikkelingen rond de reproductieve rechten van vrouwen, zijn ze niet blind voor de problemen. Marie Simonen: 'Zodra je

voortgang boekt, merk je dat sommige vraagstukken ingewikkelder in elkaar zitten dan oorspronkelijk gedacht. Ook duiken er nieuwe kwesties op. Om een voorbeeld te noemen. Met het voortschrijden van de technologie wordt het mogelijk vrouwelijke foetussen te aborteren; dat levert nieuwe problemen op. Nieuwe issues zijn bijvoorbeeld geweld, conflicten en mensenhandel.' Als ik vraag naar de impact van het opkomend religieus fundamentalisme, antwoordt ze dat ze dit als een tijdelijke setback ziet, hoewel het 'very unhelpful' was dat het Vaticaan berichtte dat het gebruik van condoms AIDS juist zou verspreiden. Dit bericht werd dan ook tegengesproken door hun directeur. Maar, vervolgt ze, UNFPA werkt ook samen met religieus georiënteerde organisaties, bijvoorbeeld bij het bestrijden van vrouwenbesnijdenis. Op lokaal niveau kunnen religieuze groepen een positieve rol spelen bij het uitvoeren van programma's.

Aids als breekijzer?

Talat Jafri sluit aan bij Simonen en stelt: 'Er zijn ontwikkelingen gaande die an sich niet zoveel met gender te maken hebben, maar die wel een grote impact hebben op de positie van vrouwen. Een duidelijk voorbeeld is de verwoestende invloed van AIDS in Afrika, de economische crisis in Zuid-Oost Azië en oorlog en conflictsituaties in onder meer Afghanistan en Pakistan. Deze ontwikkelingen hebben een grote impact op de positie van vrouwen en zijn slecht voor hun reproductieve gezondheid. Met name jonge vrouwen zijn kwetsbaar in dit opzicht.' Talat Jafri: 'De situatie van vrouwen is niet goed, maar als je kijkt wat er de afgelopen tien jaar is gebeurd en als je kijkt welke perspectieven mogelijk zijn, dan is duidelijk dat met geld en goede programma's veel te verbeteren valt. AIDS kan in zekere zin een breekijzer vormen omdat het seksualiteit en reproductieve gezondheid op de agenda zet.' Omdat er zoveel nog moet gebeuren vinden beiden het zorgelijk dat gender te veel apart behandeld wordt. Gender moet hoog op de agenda voor ontwikkelingsvraagstukken, in de discussies over de millennium development goals en de armoedebestrijding. Daarvoor zijn gendermainstreaming, goede budgetten en daadwerkelijke implementatie van eerdere gemaakte afspraken onontbeerlijk.

De strijd tegen HIV/AIDS

In Nederland is het een onderwerp dat weinig aandacht meer krijgt: de bestrijding van HIV/AIDS. Immers, door de beschikbaarheid van medicijnen is de dodelijke dreiging van deze ziekte naar de achtergrond verdwenen. Wereldwijd ligt dat echter heel anders. Niet voor niets staat HIV/AIDS hoog op de agenda van de VN. In New York krijg ik de gelegenheid hierover van gedachten te wisselen met twee specialisten: Stephanie Urdang, gender en HIV/AIDS specialist bij het VN ontwikkelingsfonds voor vrouwen UNIFEM en dr. Desmond Johns, directeur van het VN aidsfonds in New York.

Empowerment van vrouwen nodig in de strijd tegen HIV/AIDS

'Als vrouwen sterker zijn, kunnen ze zich beter beschermen tegen AIDS' zegt Desmond John. Dat is hard nodig, want het gezicht van HIV/AIDS is steeds vaker dat van een vrouw. In 1997 was 41% van alle volwassenen met HIV/AIDS een vrouw. In 2001 is dit cijfer gestegen tot 50%. Waar in West-Europa met name homo's besmet zijn, zijn dat in Afrika – waar de grote meerderheid van de AIDS patienten leeft – in meer dan de helft van de gevallen vrouwen met heteroseksuele contacten. Desmond John constateert dan ook dat er nog veel moet gebeuren en maakt duidelijk waarom HIV/AIDS bestrijding niet los kan worden gezien van empowerment van vrouwen. 'Mannen die vrouwelijke seksuele partners kiezen, zoeken meestal iemand die jonger zijn dan zichzelf. Hierdoor hebben ze alleen al door hun leeftijd overwicht. Maar ook omdat ze een tweederangs positie bekleden in veel samenlevingen, zijn met name jonge meisjes kwetsbaar. Hierdoor kunnen vrouwen en meisjes zich vaak slechter beschermen tegen onbeschermd en/of ongewenste seksuele contacten.'

De ontwrichtende werking van HIV/AIDS

'Eigenlijk kun je het een vorm van genocide noemen dat de ontwikkelde landen niet voldoende medicijnen beschikbaar stellen om HIV/AIDS wereldwijd te bestrijden.'

Stephanie Urdang is hard in haar oordeel. Met name in Sub-Sahara Afrika heeft de ziekte een ontwrichtende werking. AIDS zorgt niet alleen voor veel menselijk leed, het blokkeert ook de ontwikkeling van de regio. In Sub-Sahara Afrika is ruim 8 % (waarvan meer dan de helft vrouwen) van de bevolking besmet. Kinderen kunnen vaak niet meer voor hun ouders zorgen, omdat ze in te grote getale sterven. Grootouders zorgen voor kleinkinderen; het aantal wezen neemt enorm toe. 'Er zijn in Zuid Afrika bedrijven die twee krachten aannemen om een vak te leren, in de hoop dat er tenminste een in leven blijft', zo illustreert Stephanie Urdang de gevolgen voor de economie in Zuid-Afrika. 'En hoe kun je kinderen stimuleren naar school te gaan als er zoveel leerkrachten dood gaan?'

Onthouding een tovermiddel?

Wat de strijd tegen AIDS bemoeilijkt, is dat het aan seksueel gedrag raakt. Een onderwerp dat vaak lastig bespreekbaar is. Wie echter weinig moeite heeft met uitspraken op dit gebied, is het Vaticaan, dat onthouding predikt. De aartsbisschop van Kenia gaf onlangs zelfs aan dat het gebruik van een condoom juist bijdraagt aan AIDS. 'Hij tekent gewoon doodvonissen met zo'n uitspraak', aldus Stephanie Urdang. Desmond Johns heeft oog voor de verschillende gezichten van de kerk. Tussen wat de top zegt en wat er in landen aan de basis gebeurt, is een verschil. Allebei zijn ze het er echter wel over eens dat onthouding geen tovermiddel is. Het gaat voorbij aan de realiteit van seksueel gedrag. Kwalijker nog, is blind voor de machtsverhoudingen waarbinnen vrouwen niet eens kunnen onderhandelen over safe seks, of zelfs verkracht worden. Empowerment van vrouwen, daar is geen discussie over nodig, draagt bij tot het bestrijden van HIV/AIDS.

Microkredieten en armoedebestrijding

Microkredieten zijn een buitengemeen effectief instrument gebleken in de armoedebestrijding en de empowerment van met name vrouwen, niet alleen in de

ontwikkelingslanden, maar ook in ontwikkelde landen. 2005 wordt binnen de VN een jaar van de microkredieten. Daarom vindt op 23 oktober een paneldiscussie plaats over deze best practice.¹⁰

Het succes van het instrument microkrediet

Uit onderzoek naar de impact van microkredieten in 24 landen bleek dat dit tot enorme verbeteringen in de inkomens van (arme) huishoudens leidde. Bangladesh en El Salvador zijn goede voorbeelden hiervan. Het instrument microkrediet wordt inmiddels ook gebruikt om armoede te bestrijden in de ontwikkelde landen, in Frankrijk en bepaalde buurten van New York.

Hoewel microkredieten aan mannen en vrouwen worden verschaft, is het verstrekken van microkredieten aan met name vrouwen bijzonder succesvol gebleken. (Arme) vrouwen blijken verantwoordelijker om te gaan met de kredieten dan mannen. Dit hangt samen met hun familieverantwoordelijkheden, zo stellen de sprekers. Het zijn de vrouwen die investeren in hun kinderen, in opleiding en gezondheid. Hierdoor zet het verstrekken van microkredieten aan vrouwen een keten in gang die de ontwikkeling van een gebied ten goede komt. De microkredieten verschaffen vrouwen op hun beurt weer zeggenschap en invloed, waardoor empowerment van vrouwen versterkt wordt.

¹⁰ Sprekers in de discussie zijn:

* Mrs. Maria Eugenia Brizuela de Avila, sinds 1 juni 1999 minister van buitenlandse zaken in El Salvador.

* Mr. Anwarul Karim Chowdhury, sinds 1 maart 2002 UN Under-Secretary and High Representative for the least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States. Eerder was hij de permanente vertegenwoordiger van Bangladesh bij de UN. Hij is tevens voorzitter van de bijeenkomst.

* Mr. Rupert Scofield, directeur van FINCA International (Foundation for International Community Assistance)

* Mr. Normand Lauzon is sinds januari 2000 Executive Secretary of the UN Capital Development Fund.

*Mr. Rene Azokli is managing director van PADME, een instituut voor microkredieten in Benin.,

Een lening verschaft waardigheid

Microkredieten blijken meerdere voordelen te hebben. Het is een instrument dat voor duurzame ontwikkeling zorgt. Het geïnvesteerde kapitaal verdwijnt niet maar blijft in tact. Interessant is ook de psychologische werking van de verschaffing van microkredieten. Het geven van een lening werkt beter dan een gift, want een gift straalt uit dat niet verwacht wordt dat iemand capabel is het geld terug te verdienen. Een lening gaat daarentegen uit van waardigheid, van vertrouwen in arme mensen dat ze de kwaliteiten hebben om iets op te bouwen. Juist arme mensen betalen leningen terug. FINCA heeft bijvoorbeeld een terugbetaalpercentage van 97,8%.

Tenslotte wordt geconstateerd dat microkredieten beter werken in een omgeving waar ondernemersgeest is, waar geen wetgeving en andere bepalingen zijn die ondernemen bemoeilijken. Werken met microkredieten vraagt wel kennis en vaardigheden die getraind moeten worden.

Wie kan het beste microkredieten verstrekken?

De deelnemers aan de discussie zijn unaniem in hun lof over het instrument microkrediet, maar kunnen geen overeenstemming bereiken over de vraag wie de meest geëigende partij zou moeten zijn om deze kredieten te verstrekken. De VN? NGO's? Particuliere banken? Regeringen?

Wanneer de ene deelnemer aan de discussie wijst op de rol van regeringen, komt een andere met een voorbeeld waaruit blijkt hoezeer een bepaalde regering misbruik heeft gemaakt van dit instrument. NGO's hebben vaak jarenlange ervaring met microkredieten, maar hebben weer problemen om aan kapitaal te komen. Hier zou de VN een rol kunnen spelen. En weer een ander stelt dat de mogelijkheden van de markt (consultants en commerciële banken) niet onderschat mogen worden.

Al met al lijken de diverse deelnemers aan de discussie voor de VN zelf een niet al te grote rol weg te leggen. Dit ondanks het feit dat bijvoorbeeld het VN vrouwenfonds UNIFEM en het VN kinderfonds UNICEF in Bangladesh op voorbeeldige wijze hebben meegewerkt aan programma's voor microkredieten.

Vrede en veiligheid

'This is an historic victory for women, and therefore for all humankind', zo staat te lezen op de folder van de vrouwenvredesorganisaties. Wat het historische feit is? De Veiligheidsraad heeft een resolutie aangenomen over vrede en veiligheid vanuit een genderperspectief. Ik ben erbij als de VN vandaag de derde verjaardag van die bewuste resolutie viert. Tijdens het 'verjaardagsfeestje' krijg ik de gelegenheid kort met minister van Ardenne te spreken. Zij is voor de viering naar New York gekomen.

Vrede en veiligheid niet langer mannaangelegenheid

Binnen de Verenigde Naties houdt men zich bezig met grote thema's, zoals het bevorderen van vrede en veiligheid in de wereld. Dit is bij uitstek altijd als een mannaangelegenheid beschouwd. Hierin is sinds enkele jaren gelukkig verandering gekomen. Door het aannemen van resolutie 1325 door de Veiligheidsraad is er aandacht voor een genderperspectief op vrede en veiligheid. Dit doet recht aan het feit dat vrouwen – en kinderen – de zwaarste tol betalen voor conflict en oorlog.

Maar wat moeten we ons nu concreet voorstellen bij vrede en veiligheid vanuit een genderperspectief? Laat ik enkele voorbeelden geven. Het meest tot de verbeelding spreekt wellicht dat verkrachting nu eindelijk als oorlogsmisdaad wordt erkend. Oorlog en conflict gaan vrijwel altijd gepaard met seksueel geweld, waarvan burgers (lees vrouwen) slachtoffer zijn. Schoorvoetend wordt onder ogen gezien dat militairen veel en veel vaker dan gewone burgers seksueel overdraagbare ziektes, waaronder HIV/AIDS, hebben en verspreiden.

De resolutie staat ook stil bij de actieve rol die vrouwen kunnen spelen bij conflictpreventie of bij wederopbouw. Uit de

praktijk blijkt dat vrouwen vaak, ook omdat ze niet op het slagveld zijn geweest, beter in staat zijn de wederopbouw van een gebied ter hand te nemen.

Gendermainstreaming

Ter gelegenheid van de driejarige verjaardag van de resolutie is er een bijeenkomst in de Veiligheidsraad. Verschillende sprekers, vaak afkomstig uit landen met een conflict, vertellen hoe zij – een heel voorzichtig begin – maken met een genderperspectief. Dat levert veel droge opsommingen op van zoveel vrouwelijke politieagenten en zoveel gendertrainingen daar. 'Onze' minister van Ardenne gaat in haar goed ontvangen verhaal onder meer in op de actieve rol die vrouwen kunnen spelen in het vredes- en veiligheidsproces. Jean-Marie Guéhenno, Undersecretary-General for Peace-Keeping Operations, stelt dat er weliswaar vooruitgang is, maar dat er nog teveel lippendienst wordt bewezen aan gendermainstreaming in vrede- en veiligheidsprocessen.

Bezorgdheid over gendermainstreaming binnen de VN is ook een van de onderwerpen die ik met minister van Ardenne bespreek tijdens onze ontmoeting. Verder breng ik het stopzetten van de Nederlandse bijdrage aan UNIFEM ter sprake. UNIFEM is het vrouwenfonds van de VN en vervult een unieke functie in het op de kaart zetten van genderissues binnen de VN. Tenslotte staan we nog stil bij de bijzondere functie van vrouwenvertegenwoordiger bij de VN.

Website

UNIFEM organiseert ter gelegenheid van de verjaardag van resolutie 1325 een symposium, presenteert een film en opent een uitstekende website: www.WomenWarPeace.org. Een aanrader voor iedereen die bij het onderwerp betrokken is.

Outline resolutie 1325 van de VN Veiligheidsraad

The security Council

- Urges member states to ensure increased representation of women at all decision-making levels
- Encourages the Secretary General to implement his strategic plan of action (A/49/587) calling for an increase in the participation of women at decision-making levels in conflict resolution and peace processes
- Urges the Secretary General to appoint more women as special representatives and envoys
- Urges the Secretary General to expand the role and contribution of women in UN field-based operations, including among military observers, civilian police, human rights and humanitarian personnel
- Request the Secretary General to provide training guidelines and materials on protection, rights and particular needs of women
- Urges member states to increase their voluntary financial, technical and logistical support for gender sensitive training efforts.
- Calls upon all parties to armed conflict to respect fully international law applicable to the rights and protection of women and girls, especially as victims.
- Calls on all parties to armed conflict to take special measures to protect women and girls from gender-based violence, particularly rape and other forms of sexual abuse.
- Emphasizes the responsibilities of all states to put an end to impunity and to prosecute those responsible for genocide crimes, including those related to sexual and other forms of violence against women and girls.
- Calls upon all parties to armed conflict to respect the civilian and humanitarian characters of refugee camps and settlements with particular attention to women's and girls' special needs.
- Invites the Secretary General to carry out a study to be presented to the Security Council on the impact of armed conflict on women and girls, the role of women in peace-building, the gender dimensions of peace processes and conflict resolution, and progress on gender mainstreaming throughout peacekeeping missions.

Deel IV

Hemelbestormers op het wereldstrijdtoneel: boekt de mensheid vooruitgang?

Waar anders dan bij de Verenigde Naties buigt men zich over de vraag of de mensheid vooruitgang boekt. Men is hier niet bang groots te denken. Maar op die grote vraag wordt wel heel concreet antwoord gegeven. Dat gebeurt door onze oud-minister Eveline Herfkens.

Millennium Development Goals

Aan het begin van de nieuwe eeuw stellen de Verenigde Naties zich acht ambitieuze doelen, de Millennium Development Goals. In 2015 moeten onder meer extreme armoede uitgeroeid zijn, alle jongens en meisjes basisonderwijs krijgen, gender gelijkheid en empowerment van vrouwen bevorderd zijn, kinder- en moedersterfte teruggedrongen zijn en de verspreiding van HIV/AIDS een halt toe zijn geroepen. Voor al die doelstellingen zijn concrete ijkpunten geformuleerd. Maar worden de beoogde resultaten nu bereikt?

Eveline Herfkens, die belast is met het promoten van de doelstellingen, brengt tussentijds verslag uit bij de VN.¹¹ Dat doet ze samen met Sakido Fukuda-Parr in een indrukwekkende presentatie. Hun boodschap is helder.

Hoe bereik je ontwikkeling?

¹¹ In het 'Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty' wordt uitgebreid verslag gedaan van de stand van zaken rond de Millennium Development Goals. Het rapport is uitgegeven door de UN Development Programme (UNDP) in 2003.

Vanaf 1975 is er wereldwijd vooruitgang geboekt op het gebied van gezondheid en inkomen. Investerings in gezondheid leiden tot een beter inkomen. Maar sinds het laatste decennium is er sprake van een ontwikkelingscrisis in bepaalde regio's. Inkomens en gezondheid gaan erop achteruitgang. In 37 landen is sprake van een toename van armoede. Met name de landen in sub Sahara Afrika worden getroffen. Onder meer als gevolg van HIV/AIDS is de levensverwachting hier gedaald, een duidelijk teken van achteruitgang. In Botswana bijvoorbeeld is de levensverwachting in de jaren negentig verminderd van 65 naar 45 jaar.

De sprekers stellen dat in de jaren negentig vooral benadrukt werd dat 'poor governance' en een slechte macro-economische situatie de oorzaak waren van stagnatie en achteruitgang. Nu vat het inzicht post dat de ontwikkeling van landen die de minste kans hebben de Millennium Development Goals te halen ook belemmerd wordt door conflicten, grote schulden, een kleine bevolking, het op grote schaal voorkomen van HIV/AIDS en het verwijderd zijn van de zee waardoor de toegang tot handelsroutes bemoeilijkt wordt. Bij dit nieuwe inzicht horen ook nieuwe oplossingen. Er moet meer gebeuren als beter bestuur en macro economische ontwikkeling. 'Softe' ontwikkelingsdoelstellingen als investeren in de basisinfrastructuur en de gezondheidszorg moeten weer aandacht krijgen.

Als we doorgaan op de huidige weg halen we de doelstellingen niet. Met name in sub Sahara Afrika duurt het nog wel honderd jaar als er niets verandert.

Maar wat kunnen we hieraan doen? Fukuda-Parr legt sterk de nadruk op de 'softe' ontwikkelingsdoelstellingen zoals het investeren in gezondheidszorg en basisinfrastructuur. Herfkens benadrukt dat rijke landen niet genoeg doen, hoewel daar gelukkig verandering in komt. Er is meer steun nodig, met name voor sub Sahara Afrika. Toegang tot markten en het afschaffen van de landbouwsubsidies door ontwikkelde landen is cruciaal voor het bereiken van de millennium development goals. Gesubsidieerde landbouwproducten maken de markt kapot voor ontwikkelingslanden.

Hebben ambitieuze doelstellingen zin?

'Heeft het wel zin om zulke ambitieuze doelstellingen te formuleren', zo vraagt Fukuda-Parr zich retorisch af. 'Ja', antwoordt ze. 'In het verleden hebben de VN zich vaker onbereikbaar geachte doelen gesteld. Het uitroeien van polio bijvoorbeeld, of mazelen. Maar dat is wel gelukt. Dus daarom moeten we ook doorgaan met ons sterk te maken voor de Millennium Development Goals!'

Millennium Development Goals

By 2015 all 189 United Nations Member States have pledged to:

1. Eradicate extreme poverty and hunger
2. Achieve universal primary education
3. Achieve gender equality and empower women
4. Reduce child mortality
5. Improve maternal health
6. Combat HIV/AIDS, malaria and other diseases
7. Ensure environmental sustainability
8. Develop a global partnership for development

Deel V

Overzicht en verantwoording van de werkzaamheden

In de periode 9 oktober – 6 november 2003 nam ik deel aan de AVVN in New York. Ter voorbereiding woonde ik van 3-14 maart de VN Commission on the Status of Women vergadering (CSW) in New York bij. De thema's van deze CSW-vergadering waren geweld tegen vrouwen en nieuwe media en ICT.

Vorbereidingen

Vanaf het moment van mijn benoeming tot AVVN-vertegenwoordiger in het voorjaar van 2002, maakte ik deel uit van de projectgroep Internationale Zaken van de NVR. Samen met leden van deze projectgroep, expertisecentrum voor gender en etniciteit Equality en met steun van het Ministerie van Buitenlandse Zaken heb ik een expertmeeting (6 februari 2003), een briefing (20 februari 2003) en debriefing (13 mei 2003) van de CSW georganiseerd.

In de projectgroep Internationale Zaken heb ik veel geleerd van mijn voorgangsters, Han Deggeler en met name Jikky Dinçelek-Lettinga. Daarnaast heb ik bij wijze van voorbereiding overleg gevoerd met een groot aantal deskundigen. In New York heb ik veel profijt gehad van de expertise van Heleen Bakker en Koen Davide.

Vanaf mijn benoeming heb ik veel tijd gestoken in het onder de aandacht brengen van de AVVN-vertegenwoordiging. Immers, deze unieke traditie geniet slechts weinig bekendheid. Daarom heb ik vanaf maart 2003 via een webdagboek, een journalistiek verslag van de CSW, publicaties in diverse tijdschriften alsmede enkele presentaties aandacht besteed aan de VN en de AVVN-vertegenwoordiging. Een overzicht van de publicaties en presentaties gaat hierbij.

De reis- en verblijfkosten van het bijwonen van de CSW en de AVVN zijn gefinancierd

door respectievelijk het ministerie van VWS/de Nederlandse Vrouwen Raad en het ministerie van Buitenlandse Zaken. De overige (voorbereidende) werkzaamheden en het schrijven van deze rapportage zijn onbezoldigd verricht.

Twee statements

Naast het schrijven over mijn werkzaamheden bij de VN heb ik veel voorbereidende tijd gestoken in het schrijven van de statements. Tijdens de AVVN heb ik op 16 oktober 2003 een statement getiteld 'Gender and Age: A Challenging Combination' uitgesproken. Dit gebeurde onder agendapunt 110, 'the advancement of women', in de zogenaamde derde commissie van de AVVN. Dit is de commissie waarin sociale, humanitaire en culturele zaken besproken worden. De tekst van dit statement gaat hierbij. In deel II sta ik stil bij de inhoud en de reacties.

De toespraak over gender en leeftijdsvraagstukken is vrij kort voor vertrek naar de AVVN geschreven. Het statement dat ik had voorbereid over vrouwenrechten en religie moest op het laatste moment worden teruggetrokken vanwege de onderhandelingen die Nederland voerde over een resolutie ter bestrijding van diverse vormen van geweld tegen vrouwen. Dit religie-statement is hier als bijlage opgenomen. Op dit moment wordt naar alternatieve manieren gezocht om deze tekst alsnog onder de aandacht te brengen. Het verblijf bij de AVVN heeft duidelijk gemaakt dat de boodschap dat vrouwenrechten niet ondergeschikt mogen worden gemaakt aan religieuze regels en tradities onverminderd actueel en relevant is.

Werkzaamheden bij de AVVN

In de vier weken dat ik in New York verbleef, heb ik veel tijd besteed aan het bezoeken van deskundigen en organisaties die direct dan wel indirect met gender- en leeftijdsvraagstukken bezig zijn. Zij gaven antwoorden op mijn vraag of de positie van vrouwen wereldwijd verslecht, verbeterd dan wel stilstaat. In mijn terugblik heb ik een antwoord op die vraag geformuleerd.

Naast deze meer onderzoeksmatige activiteiten heb ik onder meer de twee en een halve dag durende behandeling van agendapunt 110 'advancement of women' bijgewoond alsmede de wekelijkse

stafvergaderingen op de Permanente Nederlandse Vertegenwoordiging. Voor een volledig overzicht van alle vergaderingen, overleggen en bezoeken verwijs ik naar het bijgevoegde overzicht.

Ter gelegenheid van de tweede verjaardag van resolutie 1325 van de Veiligheidsraad – de resolutie over het genderperspectief bij vrede en veiligheid - was minister van Ardenne in New York. Tijdens een pull aside in de Veiligheidsraad heb ik de gelegenheid gehad haar te spreken. Ik heb onder meer mijn bezorgdheid over het stagneren van het gendermainstreamen uitgesproken alsmede het terugtrekken van de Nederlandse bijdrage aan UNIFEM, het ontwikkelingsfonds voor vrouwen. Juist in tijden waarin gendermainstreaming in het slop zit, zijn waakhonden als UNIFEM hard nodig. In reactie hierop gaf de minister aan dat zij een deel van de Nederlandse bijdrage aan het VN-ontwikkelingsfonds (UNDP) en het VN-vluchtelingenfonds (UNHCR) naar UNIFEM zal overhevelen indien UNDP en UNHCR niet de gewenste resultaten op het gebied van gendermainstreaming bereiken.

Op naar tien jaar na Beijing

Vrouwen hebben iets te winnen bij een sterke VN. Afspraken zoals het VN-vrouwenverdrag, het Plan of Action uit Beijing en resoluties zoals bijvoorbeeld die tegen eerwraak, kunnen een instrument zijn om de positie van vrouwen te versterken. Daarom is het jammer dat de VN weinig leeft onder bijvoorbeeld feministische NGO's. Het blijft daarom belangrijk meer bekendheid te geven aan het werk van de VN. Op mijn - bescheiden - wijze heb ik daar een steentje aan bij willen dragen. Er zou veel meer oog moeten zijn voor het feit dat de voortdurende en noodzakelijke discussie over de positie, het functioneren en de legitimiteit van de VN ook raakt ook aan het erkennen en respecteren van vrouwenrechten.

Tenslotte. Volgend jaar staan we stil bij tien jaar na Beijing. Op uitnodiging van de Division for the Advancement of Women hoop ik dan terug te komen in New York voor een workshop over gender, leeftijdsvraagstukken en de Millennium Development Goals. In 2005 zal geen nieuwe wereldvrouwenconferentie plaatsvinden ter herdenking van 10 jaar na Beijing. Persoonlijk ben ik daar niet zo rouwig om, omdat ik vermoed dat een

dergelijk evenement eerder een gevecht om het behoud van verworvenheden zou worden, dan een aanzet tot vernieuwing en verbetering. Laten we tien jaar na Beijing vooral gebruiken om de VN en zijn betekenis voor vrouwenrechten hoger op de agenda te zetten. Om te beginnen in Nederland!

Overzicht van bijgewoonde gesprekken en vergaderingen

- Algemeen delegatieoverleg Nederlandse missie (13, 20, 27 oktober en 3 november)
- Informele consultaties omnibusresolutie 'Geweld tegen vrouwen (10 oktober, 17 oktober)
- Informele consultaties resolutie over ageing (20 oktober)
- Plenaire bijeenkomst derde commissie 58ste zitting van de AVVN agendapunt 110 (Advancement of Women) en 111 (Implementation of the outcome of the Fourth World Conference on Women and the twenty-third special session of the General Assembly, entitled "Women 2000: gender equality, development and peace for the twenty-first century) (15,16,17 oktober). In deze plenaire bijeenkomst hebben Angela King (Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women), Carolyn Hannan (Director Division for the Advancement of Women), Noeleen Heyzer, (Executive Director UNIFEM) en Feride Acar (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) presentaties gehouden. Daarnaast hebben ILO, IOM, de Wereldbank en meer dan 100 landen verslag uitgebracht van de situatie van vrouwen in hun land.
- Interview met Stephanie Urdang, UNIFEM Gender/aids adviseur (20 oktober)
- Themalunch Gender en conflict met Beatrice Maille (Canadese Ambassade), Julia Taft (United Nations Development Fund), Kate Burns (Office of Special Advisor on Gender Issues), Anna Shotton (DPKO, Best Practices Unit), Felicity Hill (UNIFEM, Governance, Peace and Security Specialist), Fatiha Serour (Desa, SDPD), Heleen Bakker (Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging) Koen Davidse (Nederlandse Vertegenwoordiging). (21 oktober)
- Gesprek met Vicki Semler, Women's Tribune Centre (21 oktober)
- Gesprek met June Zeitlin WEDO (21 oktober)
- Interview met Dr. Desmond Johns, Director UNAIDS New York Office (22 oktober)
- Interview met Joyce Braak, President Institute for Research on Women's Health (23 oktober)
- Paneldiscussie Microcredit, poverty eradication and the empowerment of women met Maria Eugenia Brizuela de Avila (oud minister El Salvador), Anwarul Karim Chowdhury (UN Under Secretary General and High Representative for the least Developed Countries), Rupert Scofield (Executive Director of the Foundation for International Community Assistance), Normand Lauzon (Executive Secretary of the UN Capital Development Fund), René Azokli (Managing Director van Padme, een microkrediet verstrekend instituut in Benin) (23 oktober).
- Interviews Alexandre Sinderenko, UN focal point on ageing (24 oktober en 31 oktober). Lezing Juan Somavia, Director General International Labour Organisation ILO over de sociale dimensies van globalisering. (27 oktober).
- Open zitting "Women, Peace, Security" Veiligheidsraad (29 oktober).
- Pull aside in de Veiligheidsraad met minister voor Ontwikkelingssamenwerking Agnes van Ardenne (29 oktober).
- Presentatie Eveline Herfkens en Fukuda Parr over de Millennium Development Goals (30 oktober)
- UNIFEM lezing 'Women on the frontlines (30 oktober).
- Interview met Carolyn Hannan, Director Division for the Advancement of Women (31 oktober).
- Paneldiscussie resolutie 1325 – what is being done by whom? (31 oktober).
- Interview Marie Simonen (Director Technical Support Division United Nations Population Fund UNFPA) en Talat Jafri (Gender Specialist Culture, Gender and Human Rights Branch Technical Support Division UNFPA) (4 november).

Publicaties over de deelname aan de Commission on the Status of Women en de AVVN

Het webdagboek met bijdragen op:

4, 7, 10, 12, 13, 14 maart 2003: verslag over de VN Commission on the Status of Women
1 mei 2003 : Zeven minuten spreekrecht
1 juli 2003: Spreken over religie is spelen met vuur
13 oktober 2003: Binnenkomst op het wereldstrijdtoneel
20 oktober 2003: Je moet wat overhebben voor de goede zaak, maar hoever moet je daarin gaan?
23 oktober 2003: Empowerment van vrouwen en de strijd tegen HIV/AIDS
29 oktober 2003: Vrede en veiligheid vanuit een genderperspectief
3 november 2003: Boekt de mensheid vooruitgang?

Het webdagboek is gepubliceerd op www.emancipatie.nl onder de noemer 'Onze vrouw in New York'. www.emancipatie.nl

Overige publicaties (de bijdragen zijn geschreven door Margit van der Steen, tenzij anders vermeld)

- * 'The more empowered women, the less violence against women.' Verslag van de 47ste zitting van de VN Commission on the Status of Women. Den Haag, NVR 2003.
- * Leonie van den Schoor, CSW struikelt over prostitutie en pornografie, in Equality Matters, april 2003.
- * Congres-nieuwsbrief Vrouwenennetwerk Nederland, Vrouwenvertegenwoordiger bij de VN Margit van der Steen: In zeven minuten vrouwen vooruit helpen, juni 2003.
- * Joke Sebus, VA vertegenwoordigd bij de 47^e zitting van de Commission on the Status of Women. In Vamp, april 2003.
- * Verslag uit New York, Plattelandsvrouwmagazine, juni 2003.
- * Religie, geweld en prostitutie: hete hangijzers tijdens de CSW. In: Intermezzo. Forum voor internationale ontwikkelingen en activiteiten op het gebied van volksgezondheid, welzijn en sport.
- * Geweld, prostitutie en religie: hete hangijzers bij de VN. In: Lover 2003/3.
- * Gender en leeftijdsvraagstukken wereldwijd op de agenda, E-quality matters november 2003.
- * Diverse bijdragen in de NVR-Nieuwsbrief
- * Lyda Verstegen, Spreken over religie is spelen met vuur. Bewerking geweigerde VN-toespraak Margit van der Steen. In: Vrouwenbelangen 2003/3&4.
- * Leeftijdsvraagstukken en empowerment van vrouwen: een uitdagende combinatie, In: Met vlag en rimpel. Vrouwen mét een leeftijd!. Uitgelezen. Literatuur en didactisch materiaal over emancipatie. Jrg. 9, nr. 4, 2003.
- * Vrouwenvraagstukken in de VN. In: Intermezzo. Forum voor internationale ontwikkelingen en activiteiten op het gebied van volksgezondheid, welzijn, zorg en sport. Januari 2004.

Lezingen en presentaties

Briefing en debriefing Commission on the Status of Women, Ministerie van Buitenlandse Zaken
Den Haag,
Nederlandse Vrouwen Raad
Provinciale Vrouwen Raad Zuid Holland, 3 juni 2003
Haags Vrouwen Netwerk, 15 juni 2003
Vrouwenleerschool Voorburg, 29 januari 2004
8 maart viering, Voorburg, 8 maart 2004.

Bijlage een:

Tekst van het statement 'Gender and Age: a Challenge that Matters.'

Uitgesproken in de derde commissie van de AVVN op 16 oktober 2003

Gender and age: a challenge that matters

Older women count. That is the slogan on the purple t-shirts. It is Madrid, April 2002. Just before the start of the UN Second World Assembly on Ageing. I am there for the NGO Forum on ageing. Here, in Madrid, older women are making themselves seen and heard. The slogan on their t-shirts takes me to the theme of the statement I am honored to be making here today. I will focus on the interrelatedness between gender and age. I will talk about the impact of age, age discrimination and the ageing society on the position of women, older women in particular. So let me stress the need to put these issues high on our agenda.

Mr. Chairperson. Strategies on the advancement of women have developed significantly in the past few decades. First we talked about empowering women. Then the notion of gender came into the picture. Now the emphasis is on diversity and intersectionality: the interrelatedness of gender with, for instance, ethnicity, sexual orientation, disability, class and age. Today, I appeal for more focus on the interrelatedness between gender and age, and for more research on the subject.

Age Discrimination

Gender and age is not only about the position of the girl child and older women. Age can also act as an inappropriate, even discriminating criterion at other stages of life. As a consequence, women's qualities and capacities are not used to the full. Take reintegration into professional life. In my country, the Netherlands, women wanting to return to work after having taken care of children, have far less chance of reintegrating if they are over the age of forty. And take actresses and TV presenters. They gradually disappear from our screens once they have reached the age of thirty-five. Governments and business alike should take a stand worldwide. They should fight the forms of age discrimination that affect women most severely. Within the European Union we are slowly setting new standards. Member states are now implementing European legislation to combat age discrimination in the workplace.¹²

The contribution of older women

Mr. Chairperson. Age matters. Not only in the individual lives of women, but also in the composition of the global population. Never before in the history of mankind have people lived so long. And remember, among old people, women are a huge majority.¹³ Women

¹² The EU is currently implementing article 13 of the Treaty of Amsterdam, which aims amongst others to combat age discrimination in the workforce.

over 80 outnumber men of the same age by a factor of almost two to one. That is why it is encouraging that the WHO's Active Ageing policy framework devotes so much explicit attention to gender and ageing.¹⁴ Also, governments can make a difference and give more support to the work of organisations for older women.¹⁵

Instruments for poverty reduction

Mr. Chairperson. Poverty is one of the biggest threats confronting older women, especially widows. This impacts their health, their living conditions and their participation in community activities. To eliminate poverty, action needs to be taken not only for the poor women of today. Future poverty needs to be tackled too. That calls for a sustained effort to enable women to take care of themselves at every stage of their lives. To this end, we need to focus more sharply on obstacles rooted in culture, religion, tradition and the law. These obstacles exclude women from training for work, from pursuing a career and from holding on to their assets, especially after they have become widows. We have tackled these issues in Beijing, in Madrid and here in New York.¹⁶ But implementation is still lacking. I therefore want to underscore the importance of political will to genuinely and speedily implement the agreements made in Beijing, Madrid and New York.

¹³ In 2002, 10% of the world population is older than 60 years. It is expected that by 2050 this percentage will double: 21% of the world population is expected to be older than 60 years. In 2002, there are 81 men aged over 60 for every 100 women aged over 60. There are 53 men aged over 80 for every 100 women aged over 80.

Source: UN population division, DESA.

¹⁴ Active Ageing. A Policy Framework. WHO 2002. According to the section on the Feminisation of Ageing: "While women have the advantage in length of life, they are more likely than men to experience domestic violence and discrimination in access to education, income, food, meaningful work, health care, inheritances, social security measures and political power. These cumulative disadvantages mean that women are more likely than men to be poor and to suffer disabilities in older age. Because of their second-class status, the health of older women is often neglected or ignored. In addition, many women have low or no incomes because of years spent in unpaid care giving roles. The provision of family care is often achieved at the detriment of female caregivers' economic security and health in later life. Women are also more likely than men to live to a very old age when disabilities and multiple health problems are more common. (...) Because of women's longer life expectancy and the tendency of men to marry younger women and to remarry if their spouses die, female widows dramatically outnumber male widowers in all countries. (...) Older women who are alone are highly vulnerable to poverty and social isolation. In some cultures, degrading and destructive attitudes and practices around burial rights and inheritance may rob widows of their properties and possessions, their health and independence and, in some cases, their very lives." (pp 39/40).

¹⁵ See also the resolution adopted by the UN General Assembly in 2002 (A/RES/57/177) in which governments are called on "to take measures to enable older women to be actively engaged in all aspects of life by assuming a variety of roles in communities, public life and decision making, and to develop and implement policies and programmes in cooperation with civil society, including NGOs, to ensure older women can achieve their full enjoyment of human rights and quality of life, with a view to contributing to the realisation of a society of all ages."

¹⁶ The Beijing Platform for Action, the Beijing + 5 Political Declaration and Outcome Document, the Madrid International Plan of Action and the UN General Assembly's 2002 Resolution on the situation of older women in society.

[With a sounder position on the formal labour market, women are not exclusively dependent on their own families, whatever their age. We need to turn the spotlight on this point in particular, given changing family structures in various parts of the world.]

The power of images and stories

Mr. Chairperson. Stories frame our thinking, frame our world and frame our future. That is why I would urge everyone to take a careful look at stories about older women, and the image we have of them. Too often, they are presented as second-class citizens. Open the newspaper, or turn on the television and you will see that they are often literally invisible. You can't even talk about a negative image: they have no image at all.

And if an older woman does appear in the picture, she is usually portrayed as the victim of a disaster or as a grandmother. That is hardly likely to generate self-esteem. Let alone give a positive example to young women. We should not underestimate the power of these stories and images. We live in a society in which image is becoming more and more important. That is why I would call for more stories and images showing the diversity of older women, showing how older women play many different roles.¹⁷ Representatives of governments could start by screening their own documents. What image of older women do policy papers project?¹⁸ We must also improve the quality of statistics by consistently breaking down figures by gender and age. This shows more clearly how older women contribute to society, through care and unpaid work, for instance. To paraphrase Kofi Annan: 'Older women represent a powerful untapped resource for society.'¹⁹ It is easier to appreciate their contribution when it is visible.

All this brings me back to where I started. The women in purple t-shirts bearing the slogan that we must not forget. Older women count.²⁰ They were clearly visible for the rest of the world to see. From a distance in time and place I would like to thank them for taking this initiative.

The interrelatedness between gender and age matters

Mr. Chairperson. By way of conclusion. The interrelatedness between gender and age matters. That's precisely why the issue should be high on our agenda in the coming years!

Thank you.

¹⁷ See section 113 (h) of the Madrid International Plan of Action on Ageing: "Promote a positive image of older women's contributions to increase their self-esteem."

¹⁸ An example of good practice is the committee the Dutch government appointed to encourage the public broadcasting companies to put more women on television.

¹⁹ On 1 October 2003, on the Day of the Elderly, Kofi Annan pointed to the importance of exploiting the qualities of older people in developing societies. He said, 'Older persons represent a powerful but untapped resource for society' and 'And yet, until recently, little attention has been paid to how we can best use the skills of older persons in development.'

²⁰ I should like to point out that their source of inspiration was the UN summit in Beijing. When I talked to them, they told me that experience of the Beijing summit had helped them prepare for the Madrid conference. An unexpected bonus from the Beijing summit!

Bijlage twee

Concept statement Women's rights, gender equality and religion

Women's rights, gender equality and religion

This statement, that I have the honour to deliver, is focused on women's rights, gender equality and religion.²¹ I will argue that gender equality and women's rights cannot be made subordinate to religious rules and traditions. To tackle this delicate issue, I will first tell a personal story, then continue with examples of my own country, the Netherlands, before ending with some concluding remarks.

Stories

Stories frame our thinking, frame our world, and frame our future. The stories my strong grandmother told me about her life taught me what it means to have religious leaders telling you how to live your life. For instance, she sketched a vivid picture of the immense pressure put on women to give birth to a great number of children. But she also made clear to me that one can free oneself from religious structures, while remaining religious in a most personal way.

As she grew older, and I grew up, in the 1960s and 70s in the Netherlands, in Western Europe, the so-called Second Feminist Wave started. This liberation movement questioned, amongst other things, deeply rooted Judeo-Christian traditions, institutions and structures and was confronted with tensions and conflicting interests between gender equality and traditional religious rules. Some of the questions at stake were the underrepresentation of women in public life, sexual and reproductive rights and the integrity of the human body. Feminist theologians made, and are still making, important contributions to these discussions. Their new readings of stories, centuries old, do more justice to gender equality. For it should be realised that holy texts and traditions do not function in a vacuum, but are time and again interpreted. They are integrated in cultural practices and are part and parcel of dominating power relations.

Recently, it has been argued that a Third Feminist Wave has started in the Netherlands: this time, a liberation movement of Muslim women. More and more women, often young women, are discussing Islam and its traditions. They are organising themselves and are

²¹ As the discussions on violence in the name of tradition and religion illustrated, during the 47th session of the UN Commission on the Status of Women in 2003, this is a most important subject. The relevance of religion at the present time has also been convincingly argued in, amongst other publications, Samuel Huntington's *'The clash of civilisations and the remaking of the world order'* and Benjamin R. Barber's *'Jihad vs. McWorld'*. Although gender-blind and much contested, these books, nevertheless, are agenda setting. In this respect, questions doing justice to gender issues were brought to our attention by Susan Moller Okin and other prominent thinkers in *'Is Multiculturalism Bad for Women?'*

putting women's rights, gender equality and religion on the public agenda again. Under pressure, these women try to create more room for themselves, not only within their own families, but also within societies that follow their activities Argus-eyed. Topics at stake are sexuality, choice of partner, gender equality, religion, domestic violence, dress codes, the separation of life domains, and the role of women in public life. Indeed, many of the issues that came under discussion during the Second Wave of Feminism can be discerned again.

Tensions

Since the beginning of the Second Wave the status of women – including women's sexual and reproductive rights - has improved in the Netherlands. However, we need to remain modest as well. Tensions and conflicting interests between religious rules and practices and women's rights and gender equality still exist.²² To give but a few examples: although 37% of the members of the Dutch Lower House MPs are women, there is also a Protestant political party in Parliament that excludes women from full membership. Contraceptives are available to both women and men and this has benefited both, strengthening their reproductive rights. However, even in the AIDS Age, the head of the Roman-Catholic Church opposes the use of contraceptives. Whereas same-sex couples are no longer excluded from marriage, a number of religious leaders speak with hostility about these relations.²³ Thus, even in the Netherlands, religion and women's rights is still a delicate issue.

Conclusions

Discussing religion evokes strong emotions. This is because religion is directly connected with identity, giving meaning to life styles and to group solidarity. It touches people to the core of their being. But however important the role of religion can be in one's personal life, we should never forget that religious structures, institutions and traditions can also present women with unacceptable obstacles that prevent them from enjoying their full human rights. We should also never forget that religion and power are linked: which groups and which interpretations of which stories are dominant. Therefore my government thinks it is of utmost importance that both women and men have equal access to all relevant information on this issue. In this way, all members of society can develop their own opinions on this subject, whether they position themselves within religious structures, or outside them.

Finally. Appropriate legislation and other measures must be taken to end gender discrimination and guarantee women's rights. Therefore the Netherlands urges for the implementation of the Beijing Platform for Action and the Beijing+5 Political Declaration and Outcome Document. These agreements, together with CEDAW and the Universal Declaration of Human Rights have created excellent standards with which to

²² It should be noted that the Netherlands has a long and special tradition in dealing with religious differences. During the first half of the last century, this became so pronounced that it came to be known as 'pillarization.' By giving space to each religious movement in Dutch society, co-existence was facilitated, thereby avoiding a sharpening of differences.

²³ One more example is discrimination of women in obtaining a Jewish religious divorce, the so-called agunot.

set agendas for debates on religion, gender equality and women's rights. Although I realise that the Netherlands should also search one's own heart when it comes to living up CEDAW, I would like to thank the UN for creating these standards. For it cannot be that gender equality and women's rights are made subordinate to religious rules and traditions.

Margit van der Steen

Colofon

Auteur : Drs. Margit van der Steen
margit.vandersteen@worldonline.nl

Titel : Onze vrouw in New York. Rapportage en verantwoording Nederlandse vrouwenvertegenwoordiging 58ste zitting van de Algemene Vergadering van de VN.

De teksten van het webdagboek en het verslag van de ervaringen tijdens de Commission on the Status of Women (maart 2003) kunnen elektronisch besteld worden via margit.vandersteen@worldonline.nl

Extra exemplaren van dit verslag kunnen worden besteld via
Nederlandse Vrouwen Raad
Louise de Colignystraat 44
2595 SR Den Haag
t 070-3469304
f 070-3459446
nvr@vrouwen.net
www.nederlandsevrrouwenraad.nl

Over Margit van der Steen

Margit van der Steen (Helden Panningen 1961) is historica en genderspecialist. Zij was tien jaar verbonden aan de Universiteit Utrecht als directeur van het Nederlands Genootschap Vrouwenstudies en coördinator van de Europese beroepsvereniging voor vrouwenstudies en genderonderzoek. Sinds 2001 is zij directeur/eigenaar van AETAS. Bureau voor leeftijdsvraagstukken, gender en diversiteit. AETAS adviseert en ondersteunt bij de ontwikkeling en uitvoering van beleid en projecten. Verder adviseert AETAS bij fondsenwerving en het verzorgen van aanvragen ten behoeve van nationale en Europese fondsen. AETAS richt zich op maatschappelijke vraagstukken rond leeftijd, sekse en diversiteit. Dit betreft onderwerpen variërend van leeftijdsdiscriminatie, ouderenbeleid tot de vraag waarom juist jonge vrouwen in zo'n grote getale in de WAO terecht komen. Margit van der Steen publiceert over maatschappelijke vraagstukken op het gebied van leeftijd, sekse en diversiteit.